

dr hab. Magdalena Stefańska
prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu
Wydział Zarządzania
Instytut Strategii Marketingowych

Recenzja rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Aleksandrę Stanek-Kowalczyk
z tytułu

“Czynniki wpływające na zakres danych ujawnianych w raportach danych niefinansowych przedsiębiorstw”

pod opieką naukową promotora prof. dr hab. Jolanty Mazur i dr Piotra Zaborka, jako
asystenta promotora, SGH Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Gospodarki
Światowej

Formalną podstawą przygotowania niniejszej recenzji była decyzja Rady Naukowej
Kolegium Gospodarki Światowej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (SGH) o
ustanowieniu recenzentów rozprawy doktorskiej napisanej w języku angielskim przez mgr
Aleksandrę Stanek-Kowalczyk, z tytułu **“Czynniki wpływające na zakres danych
ujawnianych w raportach danych niefinansowych przedsiębiorstw”** - list od dziekana,
prof. dr hab. Marzenny Weres (27/09/2018 r.).

Wymogi dotyczące rozpraw doktorskich zostały sformułowane w przepisach
prawnych - Ustawa o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz stopniach naukowych
i tytułach naukowych w dziedzinie sztuk pięknych z dnia 14 marca 2003 r. (z późniejszymi
zmianami, 2003 r. nr 65 str. 595, Ustawa o szkolnictwie wyższym).

Podstawą przygotowania recenzji jest również Rozporządzenie Ministra Nauki i
Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 października 2015 r. w sprawie szczegółowego trybu i
warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu
habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. z 2015 r., pozycja
1842).

1. Wybór problemu badawczego oraz opis bibliograficzny dysertacji

Poddana recenzji dysertacja rozważa problem raportowania danych o charakterze
niefinansowym w sprawozdaniach i skupia się na wybranych determinantach wpływających
na ten proces oraz zakresie informacji ujawnianych w raportach. Studia literaturowe, jak
również badania empiryczne plasują dysertację w obszarze nauk społecznych, w dziedzinie

nauk o zarządzaniu.

Chociaż raportowanie dotyczące działań związanych z odpowiedzialnością społeczną przedsiębiorstw (CSR) ma dość długą historię, temat ujawniania danych niefinansowych został podjęty 50 lat temu. W tym czasie świat zrozumiał wpływ wywierany przez rozwój przemysłowy na środowisko naturalne oraz to, jak destrukcyjnie oddziałuje on na jakość życia. Lata siedemdziesiąte XX wieku są postrzegane jako okres, w którym zauważono skutki uboczne globalizacji, uprzemysłowienia i eksploatacji zasobów naturalnych, w wyniku czego przedsiębiorstwa zaczęły uwzględniać problemy społeczne i związane ze środowiskiem naturalnym w rocznych sprawozdaniach dla interesariuszy. Jednak bardzo często jakość ujawnianych informacji była niska i ograniczały się one jedynie do danych jakościowych. Dwie ostatnie dekady XXI wieku potwierdzają rosnące znaczenie publikowania danych niefinansowych dla strategii przedsiębiorstw - liczba firm publikujących raporty danych niefinansowych, zarówno w Polsce jak i na świecie, wzrosła gwałtownie, jednocześnie przynosząc standaryzację w podejściu do tego zagadnienia. Bez wątpienia wynika to z rosnącego znaczenia społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) oraz oczekiwań interesariuszy, aby przedsiębiorstwa były zobowiązane do uwzględniania w swej działalności celów innych niż tylko poziom zysku czy długofalowa wartość przedsiębiorstwa. Z tych powodów podzielam opinię Autorki dotyczącą wzrostu znaczenia raportowania danych niefinansowych, jak również jej przekonanie, że zakres ujawnianych informacji oraz wpływ wyższej kadry menedżerskiej na zakres danych umieszczanych w raportach CSR jest słabo zdefiniowany i rozpoznany. Wiedza taka jest oczekiwana przez praktyków, zatem wypełnienie istniejącej luki badawczej uwzględniającej teoretyczny punkt widzenia wydaje się być obecnie bardzo potrzebne.

2. Definicja problemu badawczego - tytuł dysertacji, cel(e), hipotezy badawcze, zastosowana metoda

Uważam tytuł rozprawy "*Czynniki wpływające na zakres danych ujawnianych w raportach danych niefinansowych przedsiębiorstw*" za adekwatny do prezentowanych w niej treści. W części teoretycznej Autorka koncentruje się na podstawowych terminach oraz szerokim wachlarzu czynników, które w części empirycznej pracy zostają zawężone do kilku wybranych aspektów. Jest to słuszny kierunek badawczy, ponieważ liczba czynników, ich nasilenie oraz relacje zachodzące między nimi posiadają istotny wpływ na raportowanie danych niefinansowych. W moim przekonaniu, pogłębione badania, takie jak

przeprowadziła Autorka, na ograniczonej grupie czynników, przynoszą nauce wyższą wartość dodaną.

Głównym celem dysertacji jest *“ustalenie kierunku i siły zależności pomiędzy wybranymi czynnikami charakteryzującymi proces inicjacji i podejmowania decyzji o publikacji raportu, jak również określającymi zakres danych ujawnianych w raportach GRI (determinowanymi przez liczbę wskaźników i ich kategorie).”* Autorka formułuje także tezę, iż *“zakres ujawnianych danych niefinansowych (liczba i kategorie wskaźników) jest uzależniony od roli menedżera w procesie decyzyjnym dotyczącym publikacji danych niefinansowych, motywacji dla publikacji takiego raportu oraz odnoszonych z tego faktu korzyści”*. Hipotezy pomocnicze odnoszą się do relacji pomiędzy zakresem ujawnianych danych a trzema kategoriami czynników: rolą menedżera, motywacjami dla publikacji raportu niefinansowego jak również oczekiwanymi i osiąganymi korzyściami wynikającymi z takiej publikacji. W mojej opinii, zarówno cel główny, teza główna jak i hipotezy zostały sformułowane poprawnie i w sposób jasny wyrażają istotę problemu badawczego, a także mogą być zweryfikowane empirycznie.

Pragnę podkreślić, iż według mnie Autorce udało się uwzględnić więcej celów niż wykazano we wstępie - np. zawarła także analizę głównych terminów czy porównanie pojęć takich jak rozwój zrównoważony (sustainable development) i stan równowagi (sustainability), przy czym analiza porównawcza rozwoju zrównoważonego (SD) i CSR nie została przeprowadzona w pełni.

Aleksandra Stanek-Kowalczyk formułuje także hipotezę dotyczącą organizacji pozarządowych (NGOs) oraz ich roli w raportowaniu danych niefinansowych, jednak rozważania i model koncepcyjny we wstępie tego nie uwzględniają. Może to prowadzić do wniosku, że wyniki badań empirycznych wykraczają poza pierwotne oczekiwania. Doktorantka w swojej pracy zastosowała model analityczny i opisowy. Analiza statystyczna oparta na badaniach CAWI stanowi silną stronę dysertacji potwierdzającą wysoki poziom umiejętności analitycznych Autorki.

3. Struktura i treść dysertacji oraz wymogi formalne

Dysertacja przygotowana przez Aleksandrę Stanek-Kowalczyk liczy 191 stron i składa się z czterech rozdziałów. Tekst uzupełnia 249 odniesień do odpowiednich pozycji bibliograficznych. Większość cytowanych źródeł to publikacje w języku angielskim, mniej niż 50 z nich stanowią publikacje w języku polskim. Dysertacja zawiera 70 tabel i 38 grafik korespondujących z treścią opracowania. Autorka załączyła na końcu pracy dwie ankiety, w

języku polskim i angielskim. Analiza przypisów zastosowanych w dysertacji prowadzi do wniosku, że zostały one poprawnie zgromadzone i przeanalizowane przez Doktorantkę w kontekście przedstawionego problemu badawczego.

Autorka wyjaśnia podstawy, strukturę, cele, hipotezy oraz zakres pracy w bardzo dobrze napisanym wstępie. Rzetelna prezentacja powyższych elementów pozwala czytelnikowi lepiej zrozumieć treść następnych części dysertacji.

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów. Część pierwsza zawiera omówienie genezy pojęcia społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) i jego powiązań z ideą zrównoważonego rozwoju. Autorka rozważa również relacje pomiędzy społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstw i ich wynikami, dając wyraz jednemu z najczęściej dyskutowanych przez praktyków problemowi: czy i jak dalece powinniśmy inwestować w CSR. Mimo że rozdział ten stanowi rodzaj teoretycznego wstępu do problemu badawczego, jego ostatnia część odnosi się do zastosowania koncepcji CSR w Polsce. W rozdziale drugim, Aleksandra Stanek-Kowalczyk rozwija problem czynników zachęcających organizacje do ujawniania danych niefinansowych. W siedmiu podrozdziałach omówione zostały motywacje skłaniające do publikacji takich danych, także rola wyższej kadry menedżerskiej w procesie raportowania oraz tworzeniu regulacji i jednocześnie kształtowaniu trendów w raportowaniu danych niefinansowych. Wyjaśniony został również rozwój raportowania GRI w Polsce.

Rozdział trzeci w sposób wnikliwy i uporządkowany prezentuje badania - ich koncepcję, zastosowane metody, z uwzględnieniem selekcji prób i źródeł danych. Główny podrozdział tej części zawiera wyniki badań zaprezentowane w formie zgodnej z założonymi celami i postawionymi hipotezami. Rozdział czwarty i ostatni to podsumowanie i wnioski. Jestem zdania, że śródtytuły pomagają lepiej zrozumieć treść, ale wnioski powinny być zorganizowane zgodnie z problemami rozważanymi w rozprawie. Śródtytuły powinny lepiej korespondować z innymi podrozdziałami - według wyników badań (3.3). Należy również dodać, że rozdział czwarty jest znacznie krótszy niż pozostałe, liczy jedynie osiem stron. Biorąc pod uwagę, że składa się z trzech podrozdziałów, wydaje się niezbyt obszerny. Dla porównania, rozdział poprzedni obejmuje 66 stron.

Podsumowując, analiza struktury rozprawy prowadzi do wniosku, iż jest ona właściwa dla potrzeb omawianej pracy naukowej. Mimo to, chciałabym zgłosić pewne uwagi. Po pierwsze, byłoby pożądane, aby rozdziały, czy podrozdziały kończyły się zapowiedzią problemów omawianych w następujących po nich częściach. Taka organizacja tekstu jest moim zdaniem

dobłą praktyką, pozwalającą jasno przedstawiać główne zagadnienia i łączyć części w logiczną strukturę.

Druga uwaga techniczna odnosi się do tabel i rysunków: często czytelnik nie może znaleźć nawiązań do tych form graficznych w tekście. Zwykle praktykuje się zaznaczenie odniesienia do tabel w tekście omawiającym ich treści. W nawiązaniu do tytułów, zauważyłam, że w podrozdziale 2.2.3 zatytułowanym *“Przewidywane korzyści i zagrożenia raportów danych niefinansowych”* zagrożenia nie zostały wyczerpująco omówione. Także tytuł rozdziału 3. *“Analiza empiryczna czynników wpływających ...”* powinien zostać sformułowany bardziej obiektywnie, zgodnie z celami, jako że analiza jest stosowana do wyjaśnienia czegoś - nie jest celem samym w sobie, lecz metodą wyjaśniającą dla rozwiązania problemu. Jeśli idzie o inne wymogi formalne postawione dla tego typu rozprawy, moim zdaniem tekst pracy Aleksandry Stanek-Kowalczyk całkowicie spełnia standardy rozprawy doktorskiej.

4. Przegląd treści i ocena rozprawy doktorskiej

Zapoznanie się z rozprawą pozwala mi sformułować ogólny wniosek, iż jej forma, podbudowa teoretyczna, zastosowane metody oraz część empiryczna z wnioskami potwierdzają wysoki poziom wiedzy i umiejętności badawczych oczekiwanych od doktorantów.

Zwłaszcza, należy podkreślić wartość grafik przedstawiających model koncepcyjny i badawczy, które dowodzą, że Autorka posiada umiejętności przejrzystej prezentacji myśli, krytycznego osądu literatury oraz zdolność do samodzielnego stworzenia i zwizualizowania autorskich modeli poddanych następnie weryfikacji empirycznej. Model koncepcyjny na stronie 11 z czterema głównymi hipotezami współgra ze szczegółowym modelem empirycznym na stronie 80 (wyłączając hipotezę organizacji NGO). Hipotezy zostały sformułowane prawidłowo, a metody ich weryfikacji pozwoliły Autorce dotrzeć do interesujących konkluzji dotyczących roli wyższej kadry menedżerskiej w podejmowaniu decyzji na temat zakresu danych umieszczanych w raportach, motywacji do tworzenia sprawozdań i korzyści uzyskiwanych z publikacji raportów danych niefinansowych.

Autorka formułuje następujące wnioski:

- Przedsiębiorstwa nie traktują raportów niefinansowych jako narzędzia rzetelnej i kompleksowej prezentacji swych organizacji, lecz jako narzędzie służące informacji o inicjatywach CSR przez siebie podejmowanych. Proponowane wyjaśnienie sugeruje, że jest to związane z obawą przed ujawnianiem tajemnic handlowych lub

strategicznych danych firmy lub po prostu niską aktywnością na tym polu,

- Głównym powodem dla raportowania jest reputacja, jeśli inicjatywa pochodzi od menedżerów wyższego szczebla, co oznacza, że wybór wskaźników w takiej sytuacji jest ograniczony,

- Inny wniosek odnosi się do motywacji tworzenia raportów i oczekiwanych korzyści publikacji danych niefinansowych - głównie w celu przedstawienia firmy jako dobrego obywatela,

- Brak modelu dwustronnej komunikacji - firmy nie oczekują informacji zwrotnej od swych interesariuszy,
- Reputacja jako cel prowadzi do zawężenia zakresu danych, podczas gdy postrzegane ryzyko do większej transparentności,
- Zakres danych ujętych w raportach pozostaje kwestią dowolną,
- Prawdopodobieństwo publikowania wzrasta wraz z trendami rynkowymi,
- Presja ze strony organizacji pozarządowych i interesariuszy nie posiada istotnego wpływu na decyzję o publikacji raportów.

Wnioski te są istotne zarówno z teoretycznego jak i praktycznego punktu widzenia. Dla badaczy - stanowi to wskazanie kierunku przyszłych badań, dla praktyków - pozwala zrozumieć korzyści płynące z raportowania i stanowi motywację do ujawniania danych niefinansowych, zgodnie ze standardami służącymi poprawie relacji z interesariuszami.

Oto niektóre z dodatkowych pytań do dyskusji wynikające z części teoretycznej, badań empirycznych i wniosków rozprawy doktorskiej:

- Jaki jest wpływ raportowania danych niefinansowych przez pracodawcę na pracowników? Czy zachodzi między nimi jakiś związek? Ta grupa interesariuszy nie została omówiona w dysertacji, wyjaśnienie tego punktu mogłoby być interesujące.
- Czy rację mają krytycy CSR? Czy koszty CSR są przenoszone na konsumentów?
- Jakie zagrożenia towarzyszą raportowaniu danych niefinansowych i czy są one realne?
- Jak można wyjaśnić fakt, że firmy społecznie odpowiedzialne mają więcej niezależnych dyrektorów w porównaniu do firm nie angażujących się w działania społecznie odpowiedzialne?
- Jak budować zaufanie do raportów niefinansowych?
- Jaki istnieje związek pomiędzy raportami finansowymi a benchmarkiem?

- Dlaczego badanie ograniczyło się do spółek, które raportują zgodnie z zasadami GRI, jeśli celem była ocena roli menedżerów, motywacji i korzyści?

Poniżej pragnę wymienić mocne strony niniejszej rozprawy:

- oryginalne wnioski dotyczące roli menedżerów, motywów i korzyści raportowania informacji niefinansowych pozwalające na wypełnienie luki w wiedzy,
 - przejrzysta struktura tekstu,
 - pogłębione studia literaturowe, szczególnie pozycji w języku angielskim,
- odkrycie luki badawczej dotyczącej raportowania danych niefinansowych,
- ustalenie motywacji do umieszczania danych niefinansowych w raportach przedsiębiorstw,
- pogłębione badania na temat zasad Wytycznych GRI i ich sposobu wdrażania w polskich spółkach,
- przejrzysta, szczegółowa i dobrze zorganizowana prezentacja procedury tworzenia modelu empirycznego - poprzez stworzenie mocnej podbudowy teoretycznej i późniejsze zdefiniowanie celów dla własnych badań (tabela 18, str. 75 - "*Ujęcie zagadnień rozprawy w poprzednich badaniach*"). Autorka zaprezentowała proces gromadzenia oraz analizowania wyników wcześniejszych badań będących następnie podstawą dla sformułowania własnych hipotez (tabela 19, str. 77), a potem do zdefiniowania hipotez pomocniczych. W mojej opinii warto podkreślić, że procedura zastosowana przez Aleksandrę Stanek-Kowalczyk zasługuje na wyróżnienie i może stanowić wzór do naśladowania przez innych badaczy. Metoda ta jest oczekiwana w pracach naukowych, ale rzadko stosowana przez młodych naukowców. Polega ona na analizie treści i studiach porównawczych własnych wyników badań z wynikami innych badaczy oraz zaprezentowaniu tych wyników wraz z interpretacją.

Następujące aspekty mogłyby zostać rozwinięte:

- dość ograniczone omówienie zastosowań CSR w Polsce (punkt 1.5) - warto byłoby zawrzeć pogłębione studium,
- brak publikacji literatury w języku polskim,
- badanie ogranicza się do organizacji biorących udział w konkursie na najlepszy raport CSR lub znajdujących się w bazie firmy konsultingowej CSRinfo. Sposób wyszukiwania próby może być nieco wadliwy - czy można znaleźć spółki niebędące

w tych bazach, ale raportujące według zasad GRI?

- choć wnioski są przejrzysto zaprezentowane, omówienie wyników badań można by odnieść do literatury światowej,
- brak odniesień w tekście do kilku tabel i rysunków.

Powyższe uwagi pozostają bez znaczącego wpływu na ogólną opinię recenzenta. W świetle wyżej przedstawionej oceny, stwierdzam, iż Autorka w pełni potwierdziła swoją zdolność do prowadzenia niezależnych badań naukowych.

5. Wnioski

Rozprawa doktorska mgr Aleksandry Stanek-Kowalczyk, zatytułowana *"Czynniki wpływające na zakres ujawnianych danych w raportach danych niefinansowych przedsiębiorstw"* zawiera wnikliwą analizę oraz jasno przedstawione oryginalne wnioski, będące wedle mojej oceny ważnymi zaletami tej pracy. Wnioski mają zarówno charakter teoretyczny jak i empiryczny. Jednym z oryginalnych wniosków jest konieczność poszukiwania rozwiązania dla problemu braku przejrzystości wynikającego z przekonania firm, że niedzielenie się informacjami z opinią publiczną buduje przewagę konkurencyjną.

Problem dostrzeżony i opracowany przez Autorkę w rozprawie doktorskiej, prawidłowo przeprowadzone pogłębione studia literaturowe i oparty na nich model użyty w badaniach empirycznych dla weryfikacji, umiejętności interpretacji danych i niezależny osąd potwierdzają szeroką wiedzę teoretyczną w zakresie zarządzania organizacjami oraz zdolność do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej. W opinii recenzenta niniejsza rozprawa jest oryginalnym i metodologicznie poprawnym opracowaniem z wnioskami o charakterze zarówno poznawczym, jak i metodologicznym. Także analiza struktury tekstu, zawartości poszczególnych rozdziałów, bibliografii, spisu tabel i grafik pozwala na pozytywną ocenę strony formalnej dysertacji.

Moim ostatecznym wnioskiem jako recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Stanek-Kowalczyk zatytułowanej *"Czynniki wpływające na zakres ujawnianych danych w raportach danych niefinansowych przedsiębiorstw"* jest potwierdzenie, iż praca ta spełnia wymogi ustawowe ustalone dla rozpraw doktorskich zawarte w regulacjach prawnych - w Ustawie o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz stopniach naukowych i tytułach naukowych w dziedzinie sztuk pięknych, 14 marca 2003 r. (z późniejszymi zmianami, Ustawa o szkolnictwie wyższym).

Niniejszym, wnioskuję o dopuszczenie rozprawy doktorskiej Aleksandry Stanek-Kowalczyk

do publicznej obrony.

[odręczny czytelny podpis: Magdalena Stefańska]

Poznań, 2018-12-5